

บทที่ 6

สรุปวิจารณ์ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

6.1 แนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญโดยทั่วไป

จากการศึกษาลักษณะแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญพบว่า แนวคิดเรื่องขวัญที่มีความหมายที่แสดงออกมาในทางบวก (positive) ในแง่ของการให้กำลังใจและความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต นั่นก็คือ มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาต้องการให้ชีวิตของตนได้มีแต่สิ่งที่ดี โดยความมุ่งหวังนี้จะเกี่ยวข้องกับชะตากรรมของมนุษย์ และเมื่อกล่าวถึงชะตากรรมของมนุษย์จึงทำให้ทราบว่ามีมนุษย์ทุกคนจะมีชะตากรรมเป็นของตนเอง แต่ชะตากรรมนี้จะดีหรือร้ายนั้นขึ้นอยู่กับสถานะของขวัญ ดังนั้นความเชื่อขวัญ จึงเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับการนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าอีกรูปแบบหนึ่งของมนุษย์ยามที่ชีวิตต้องเผชิญกับอุปสรรค เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย การเกิดสถานการณ์ที่ทำให้ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลง และรวมทั้งเรื่องการทำมาหากินของมนุษย์

จากเหตุผลข้างต้นนี้จึงทำให้ทราบว่ามีมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ย่อมมีสัญชาตญาณแห่งการรักชีวิตของตนมาตั้งแต่ยุคสมัยโบราณ เมื่อกล่าวถึงสาเหตุความเชื่อเรื่องนี้พบว่าความกลัวของมนุษย์ โดยเฉพาะความกลัวในเรื่องชะตากรรมซึ่งบางอย่างเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์ต้องใช้วิธีการทางไสยศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้

ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อของมนุษย์หลาย ๆ ชนชาติ โดยความเชื่อดังกล่าวนี้จะมองในลักษณะขวัญเป็นสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่แฝงอยู่ในร่างกายของมนุษย์ ซึ่งจะส่งผลดีหรือเสียขึ้นอยู่กับ การคงอยู่หรือความไม่มีอยู่ของสิ่งนามธรรมนี้ บางชนชาติอาจจะไม่เรียกสิ่งนามธรรมนี้ว่าขวัญ แต่อาจจะเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาตามหลักความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติทั่วไปแล้ว จะพบว่าบางชนชาติโดยเฉพาะชนชาติทางตะวันตกจะมีแนวคิดทำนองเดียวกับความเชื่อเรื่องขวัญในส่วนของการเสริมสร้างพลังชีวิตเพื่อให้เกิดกำลังใจและความเชื่อมั่นที่ออกมาในรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลางของขลังและเทพเจ้า แต่ปัจจุบันชาวตะวันตกมีความเข้าใจลักษณะขวัญที่แปรรูปออกไปในลักษณะของการสร้างกำลังใจจากตนเองด้วยการใช้วิธีคิดแบบมีเหตุผลตามกระแสความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มากกว่าอาศัยพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ

ส่วนรูปแบบความเชื่อของชาวตะวันตกยังปรากฏให้เห็นถึงความเชื่อในลักษณะที่ขวัญเป็นสิ่งที่มีคุณสมบัติเหนือธรรมชาติและอาศัยฟุ้งพาสีงนี้อยู่เป็นส่วนใหญ่เพื่อสร้างกำลังใจ

เมื่อศึกษาความเชื่อของชาวตะวันตกและชาวตะวันตกพบว่าประเภทขวัญ ของชาวตะวันตกมี 3 ประเภท คือ ขวัญคน ขวัญสัตว์ ขวัญพืช ส่วนประเภทขวัญ ของชาวตะวันออมี 4 ประเภท โดยเพิ่มขวัญประเภทสิ่งไม่มีชีวิตเข้ามา แต่กระนั้นความเชื่อเรื่องประเภทขวัญ ของทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันตรงที่ชาวตะวันตกจะไม่มีการระบุชัดเจนว่ามี ขวัญประจำอยู่กับสิ่งต่าง ๆ เพียงแต่ประเภทขวัญถูกแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมที่มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพืช สัตว์ คล้ายกันกับพิธีกรรมเรียกขวัญของชาวตะวันออเท่านั้น

6.2 วิเคราะห์แนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตกกับชาวตะวันออ

6.2.1 วิเคราะห์ด้านดีในแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตก

จากการศึกษาความหมาย ประเภท ลักษณะของขวัญระหว่างแนวคิดของชาวตะวันตกกับแนวคิดของชาวตะวันออ พบว่ามีแนวคิดแตกต่างกันตรงที่ชาวตะวันตกจะมุ่งเน้นใช้ความเชื่อประเภทเครื่องรางของขลัง เทพเจ้า ผีวิญญาณ เข้ามาช่วยในการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นให้กับตนเองมากกว่าจะใช้หลักการคิดแบบนำตัวเอง ให้เกิดความรู้สึกระณีประนอมและนำตัวของมนุษย์ให้กลมกลืนกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้

ดังนั้นจะสังเกตได้ว่าชาวตะวันตกตั้งแต่ยุค โบราณจนถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนาการวิธีการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่น โดยจากเดิมมีการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นจากเครื่องรางของขลัง เทพเจ้า ผีวิญญาณ มาเป็นการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นโดยการใช้หลักการคิดแบบแยกแยะที่มีเหตุผลมาช่วยนำทางในการดำเนินชีวิต นั่นก็หมายความว่าชาวตะวันตกได้ใช้หลักการสร้างขวัญกำลังใจ (morale) ตามหลักจิตวิทยามากกว่าการไปพึ่งพาอาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติ

6.2.2 วิเคราะห์ด้านเสียในแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตก

เมื่อได้ศึกษาถึงการนำหลักความคิดที่มีเหตุผลในการคิดแบบแยกแยะอาจจะทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีลักษณะแยกตัวเองออกจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่าง ๆ จนกลายเป็นว่ามนุษย์เข้าใจตนเองว่าตนมีความสำคัญที่สุด เหล่านี้จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์ที่เห็นแก่ตัวในการเอารัดเอาเปรียบโดยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ดังนั้นสังเกตได้ว่า เมื่อใคร่คนที่มี ความเชื่อมั่นในตนเองค่อนข้างสูง ก็อาจจะนำมาซึ่งความแข็งแกร่งต่อสิ่งแวดล้อมได้เสมอ ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะเป็นมนุษย์ด้วยกันเองหรือ สัตว์พืช และสิ่งอื่น ๆ เป็นต้น หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ในความเชื่อมั่นในตัวเองของมนุษย์ที่มีมากจนเกินไปก็อาจทำให้มนุษย์ขาดความอ่อนโยนและความประนีประนอมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ มนุษย์กับพืช

อีกประเด็นหนึ่ง ในเรื่องของสภาพทางภูมิศาสตร์ ประเทศในแถบตะวันตกจะมีหุบเขาค่อนข้างสูงและมีภูมิอากาศค่อนข้างหนาวเย็นเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งยังมีภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหวและพายุที่รุนแรง เป็นต้น ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจที่ต้องการความปลอดภัยของชาวตะวันตกค่อนข้างมาก ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวตะวันตกจะอาศัยสิ่งเหล่านี้มาช่วยเป็นขวัญกำลังใจในลักษณะของความช่วยเหลือจากพระเจ้าเพื่อมาช่วยคุ้มครองตนเองให้รอดพ้นจากภัยพิบัติเท่านั้น แต่ต่อมาชาวตะวันตกเริ่มมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้นจึงเป็นผลทำให้หลักการการพัฒนาการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นของชาวตะวันตกในบางครั้งอาจนำไปสู่ความแข็งแกร่งต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเอง และด้วยนิสัยของชาวตะวันตกเองก็มีผลมาจากการได้รับอิทธิพลทางด้านภูมิศาสตร์ด้วยส่วนหนึ่ง

6.2.3 วิเคราะห์ด้านดีในแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันออก

เมื่อศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญของทางตะวันออกจะพบว่าหลักการคิดของชาวตะวันออกส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญแบบใช้หลักศรัทธานามากกว่าใช้หลักเหตุผลนำในการเสริมสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นในตนเอง บางครั้งจะพบได้จากการใช้หลักศรัทธาในรูปแบบของกราบไหว้บูชาอันวอนหาสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจนั้นก็เพื่อที่จะได้มีขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น สำหรับหลักศรัทธาที่ชาวตะวันออกได้นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตนี้ก็ด้วยเพราะชาวตะวันออกมีสถานะจิตใจที่ละเอียดอ่อนและมีนิสัยอ่อนโยนต่อสิ่งต่าง ๆ แต่ขณะเดียวกันสถานะจิตใจตรงนี้ก็สามารที่จะอ่อนโยนต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ได้เช่นกัน

ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อชีวิต ชาวตะวันออกก็จะยิ่งยกให้สิ่งเหนือธรรมชาติเป็นผู้กระทำ เช่น ผีสาว นางไม้ เป็นต้น และก็ยกให้สิ่งเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งสูงสุดในการช่วยปกป้องคุ้มครองตนเอง ซึ่งลักษณะนี้จะออกมาให้เห็นในลักษณะของการกราบไหว้อ่อนเทพเจ้า ศีบรรพบุรุษ เป็นต้น

ในอีกแง่หนึ่งเมื่อศึกษาประเภทขวัญของชาวตะวันออกจะสังเกตได้ว่าชาวตะวันออกมีหลักการคิดแบบนำตัวเองให้กลมกลืนเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น พืช สัตว์ สิ่งของต่าง ๆ เปรียบเสมือนว่าสิ่งเหล่านั้นก็คือส่วนหนึ่งของชีวิตตนเองด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุผลการ

คิดแบบนี้จึงทำให้ผู้วิจัยเข้าใจว่าการคิดของชาวตะวันออกในลักษณะนี้มีผลคือ ทำให้มนุษย์ได้รู้
 สึกว่าตนเองต้องรัก ห่วงใย ปราบปรามชาติต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตน โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อม
 ประเภทสัตว์ พืช สิ่งของต่าง ๆ ที่มนุษย์ควรทะนุถนอม ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าหลักการคิดแบบนี้จะมี
 ผลช่วยลดความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ลงไปเป็นอย่างมาก ซึ่งอย่างน้อยมนุษย์ก็จะได้เข้าใจว่าสิ่ง
 ต่าง ๆ ที่อยู่รอบตนนั้นคือชีวิตของตนด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันหลักการคิดลักษณะนี้ก็จะช่วยทำ
 ให้ชาวตะวันออกเป็นผู้มองโลกในแง่ดี เป็นผลช่วยทำให้ลดความรู้สึกของมนุษย์ทางการ
 ทำลายหรือเบียดเบียน สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่กับตนเอง ขณะเดียวกันในเหตุผลดังกล่าวก็เกี่ยวข้องให้
 ชาวตะวันออกมีนิสัยที่อ่อนโยนและมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากชาว
 ตะวันออกจะค่อนข้างไม่คิดเอาชนะธรรมชาติสิ่งต่าง ๆ แต่อีกนัยหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าชาวตะวัน
 ออกอยู่ในภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างไม่ต้องใช้ชีวิตดิ้นรนในการหนีภัยธรรมชาติมากเท่ากับชาวตะวันตก

6.2.4 วิเคราะห์ด้านเสียในแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันออก

จากเหตุผลในการศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันออกจะเห็นได้ว่าชาว
 ตะวันออกจะมีหลักการคิดแบบเชื่อมโยงและมีความประนีประนอมต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้
 ข้างต้นว่าอาจจะส่งผลกระทบต่ออนาคตทางด้านชีวิตของชาวตะวันออก โดยเฉพาะด้านการ
 ดำเนินชีวิตที่ต้องใช้วิธีการแก้ไขปัญห ชาวตะวันออกจะมีลักษณะวิธีการแก้ไขปัญหแบบเฉพาะ
 หน้าโดยอาศัยหลักศรัทธานามากกว่าเหตุผลนำ เนื่องจากนิสัยของชาวตะวันออกมีความอ่อนโยน
 บางครั้งเมื่อเจอปัญหาหรืออุปสรรคใดๆ ก็อาจทำให้ชาวตะวันออกอาจมีนิสัยอ่อนแอตามมาด้วยได้
 เช่นกัน จนบางครั้งไม่สามารถพยามจิตใจให้มีกำลังใจได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ อีกอย่างหนึ่ง
 ชาวตะวันออกมีหลักการคิดแบบเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ค่อนข้างน้อยกว่าชาวตะวันตก ก็เพราะชาว
 ตะวันออกมีการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีน้อยกว่าชาวตะวันตก โดยเฉพาะเมื่อ
 เกิดเหตุการณ์เจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา เป็นต้น ดังนั้นจากสาเหตุของการต้องใช้วิธีการแก้ไขปัญห
 เฉพาะหน้าแบบไสยศาสตร์นี้ก็เพราะด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เอง

6.3 แนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชนเผ่าพันธุ์ไทและคนไทย

ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท และคำว่า “ขวัญ” ก็จัดเป็น
 คำโบราณในตระกูลภาษาไทย คำนี้ได้ใช้ทั้งภาษาไทยถิ่นทั่วไปทั้งในและนอกประเทศไทยในแง่ของ
 การให้ความหมายภาษาไทยถิ่นนอกประเทศไทย อาทิ ภาษาไทในประเทศจีน อินเดีย พม่า คำว่า
 “ขวัญ” ก็มีความหมายในทำนองเดียวกันกับที่ใช้อยู่ในภาษาไทยถิ่นในประเทศไทยในแง่ว่าเป็นสิ่งที่แฝง

อยู่ในตัวมนุษย์ ไม่มีอิทธิฤทธิ์ แต่ถ้าไม่อยู่กับเจ้าของร่างก็จะไม่เป็นปกติ ส่วนที่ต่างกันก็คือขวัญยังคงอยู่ต่อไปหลังจากที่เจ้าของร่างตายแล้ว ในหมู่คนไทยนอกประเทศไทยยังมีความเชื่อว่าขวัญของคนที่ตายไปแล้วกลับมาบ้านมาติดต่อกับคนเป็นอีก ส่วนขวัญคนไทยในประเทศไทย (คนไทย) เห็นว่า ขวัญเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของร่างเมื่อยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อใดที่เจ้าของร่างตายไปก็就不用การพูดถึงขวัญของคนนั้นอีก ถ้าจะพูดถึงก็จะกล่าวถึงอีกสิ่งหนึ่งคือ “วิญญาณ” ของผู้ตายแล้ว

6.4 วิเคราะห์วิจารณ์แนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของคนไทยนอกประเทศไทยกับคนไทยในประเทศไทย (คนไทย)

เมื่อกล่าวถึงคนไทยหรือกลุ่มเผ่าพันธุ์ไท เดิมทีรวมกันเป็นสังคมไทโบราณ หมายถึงสังคมแรกเริ่มของคนไทก่อนที่จะมีการแยกตัวออกไปเป็นสังคมไทกลุ่มต่าง ๆ ดังเช่น สังคมไทในพม่า ในอินเดีย หรือในประเทศไทย ต่างมีความเชื่อเรื่องขวัญดังที่กล่าวไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่าคนไทยนอกประเทศไทยกับคนไทยในประเทศไทย (คนไทย) จะมีแนวคิดในเรื่องความเชื่อเรื่องขวัญต่างกัน ตรงที่คนไทยนอกประเทศจะใช้คำว่า “ขวัญ” ทั้งคนมีชีวิตและหลังร่างตายไปแล้ว ส่วนคนไทยจะแยกใช้คำการอธิบายสถานะของคนที่มีชีวิตอยู่นั้นได้ใช้คำว่า “ขวัญ” พอหลังจากร่างตายแล้วให้ใช้คำว่า “วิญญาณ”

ผู้วิจัยพบว่า จากการศึกษาประวัติของกลุ่มเผ่าพันธุ์ไทแรกเริ่มเดิมนั้น รวมกลุ่มกันเป็นสังคมไทโบราณก่อนแยกตัวออกไปอาศัยตามพื้นที่ต่างๆ ชนชาติเหล่านี้มีความเชื่อเรื่องขวัญมานานแล้วและใช้คำว่า “ขวัญ” เป็นภาษาโบราณของชนชาตินี้ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นเช่นเดียวกับวิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ ที่ได้อธิบายความเห็นไว้ในงานวิจัย “วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไท” ได้วิเคราะห์ไว้ว่าความหมายขวัญที่เก่าแก่คือคำว่า “ขวัญ” จะใช้ทั้งคนเป็นและคนตาย และเป็นความหมายที่ใช้ในภาษาไทโบราณ แต่คนเชื้อสายไทในประเทศไทย (คนไทย) ได้ยืมเอาคำภาษาบาลีคำว่า “วิญญาณ” มาใช้แทนที่ความหมาย “ขวัญ” หลังจากชีวิตตาย ดังนั้นในความคิดเห็นของผู้วิจัยเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาความหมายและความแท้จริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ เป็นปัญหาจากการใช้คำศัพท์ในการอธิบายสิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งบางครั้งถ้าไม่ได้สืบค้นถึงความจริงในแหล่งที่มาทางความคิดดั้งเดิม แล้วอาจทำให้การอธิบายความจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งสามารถเกิดความเข้าใจผิดหรืออาจเป็นปัญหาที่ยังต้องถกเถียงกันต่อไปก็ได้

6.5 แนวคิดความเชื่อลักษณะประเภทขวัญของชาวล้านนา

จากการศึกษาเนื้อหาพบว่าแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญนี้เป็นภูมิปัญญาที่ชาวล้านนาใช้เป็นสิ่งสร้างกำลังใจและเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบุคคลให้มีคุณธรรมจริยธรรม และกระทำให้ถูกต้องตามจารีตประเพณีของชุมชน โดยลักษณะความเชื่อนี้จะมีการสร้างกระแสให้เข้าใจเรื่องขวัญเป็นเรื่องในเชิงบวก (positive) นั่นก็คือชาวล้านนาเชื่อว่าเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์และสิ่งต่าง ๆ มีขวัญประจำอยู่ สิ่งเหล่านั้นก็จะมีความเป็นสิริมงคลและเป็นปกติสุข แต่ถ้าหากเมื่อใดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ขาดขวัญประจำอยู่ สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ก็就会有ความผิดปกติ จนถึงขั้นต้องทำการเรียกขวัญ โดยวิธีการจัดทำพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อให้ขวัญ กลับคืนมาประจำอยู่เหมือนเดิม

ความเชื่อขวัญ เป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ไทโบราณ ก่อนที่จะมีการแยกย้ายออกมาอาศัยตามถิ่นต่าง ๆ เช่น อินเดีย พม่า จีน ไทย ความเชื่อของกลุ่มชนเหล่านี้เมื่อศึกษาจากคำเรียกขวัญจะพบว่าขวัญ มีลักษณะเป็นสิ่งนามธรรม มีคุณสมบัติเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ สามารถมีความรู้สึกรับรู้ถึงกลิ่นหอมของดอกไม้และรสชาติของอาหารได้ นอกจากนี้ขวัญ ยังมีลักษณะบางเบาสามารถเคลื่อนไหวออกไปตามสถานที่ต่าง ๆ ได้ แต่ถ้าทำการเรียกขวัญ ขวัญก็จะกลับมาอยู่ประจำกับสิ่งนั้น ๆ เหมือนเดิม

เมื่อศึกษาถึงที่มาความเชื่อขวัญของชาวไทยล้านนาพบว่าชาวล้านนาได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องขวัญมาจากกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ไทโบราณมาอีกทอดหนึ่ง แต่กระนั้นเมื่อได้ศึกษาในส่วประเภทของ “ขวัญ” แล้วพบว่าชาวไทยล้านนามีประเภทขวัญ ที่ประจำอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ด้วยกัน 4 ประเภทใหญ่คือ ขวัญที่ประจำอยู่กับคน ขวัญที่ประจำอยู่กับสัตว์ ขวัญที่ประจำอยู่กับพืช และขวัญที่ประจำอยู่กับสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งตรงนี้จะมีความแตกต่างจากความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มเผ่าพันธุ์ไทโบราณในยุคแรกที่มี “ขวัญ” ประจำอยู่เพียงประเภทเดียวคือ ขวัญคนป่วยเท่านั้น ส่วนประเภทขวัญที่ชาวล้านนาได้กำหนดไว้ให้ประจำกับสิ่งต่าง ๆ นั้น ได้มีสาเหตุมาจากการคิดของคนไทยล้านนาที่ยกให้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์มีความสำคัญเทียบเท่ากับมนุษย์ ด้วยเหตุผลนี้ จึงได้กำหนดให้มีขวัญประจำอยู่กับสิ่งต่าง ๆ เพื่อจะให้มนุษย์ได้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจและความไว้วางใจกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของตน ดังนั้นความเชื่อเรื่องขวัญของชาวล้านนาจึงถือเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาพอสมควรในอดีตและถึง ถึงแม้ว่าปัจจุบันอิทธิพลความเชื่อในเรื่องนี้จะเริ่มลดลงไปมากแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีบางกลุ่มคนที่ยังอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาของชาวล้านนาอยู่

6.6 บทบาทหน้าที่วรรณกรรมพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขวัญล้านนา

ในพิธีกรรมจะมีส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น อุบากรณ์และสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ผู้เรียกขวัญ เจ้าของขวัญ ผู้ร่วมพิธีเรียกขวัญ และคำเรียกขวัญที่เป็นหัวใจสำคัญของพิธีกรรม และบทบาทในการเป็นเครื่องสื่อสารให้ผู้ฟังได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการทำพิธีกรรม เหตุนี้คำเรียกขวัญจึงเป็นวรรณกรรมหนึ่งซึ่งช่วยให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับขวัญ และเป้าหมายในการทำพิธีกรรมเรียกขวัญ แต่อย่างไรก็ตามคำเรียกขวัญซึ่งถือเป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญโดยตรงก็ยังไม่เพียงพอต่อการศึกษาเรื่อง “ขวัญ” ดังนั้นวรรณกรรมพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญโดยทางอ้อม เช่น คำปิ่นพร คำสะเคาะเคราะห์ คำสืบชะตา และคำเวณทาน เหล่านี้มันจะมีส่วนช่วยในการอธิบายเรื่องขวัญให้ชัดเจนมากขึ้น

สำหรับในเนื้อหาของวรรณกรรมที่ได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ ส่วนใหญ่จะมีการอธิบายให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

6.6.1 ด้านความเชื่อ

ในเนื้อหาของวรรณกรรมบางส่วนจะมีการกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับเทพเทวดา วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และขวัญ โดยสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ ดังนั้นหน้าที่ของวรรณกรรมตรงเนื้อหานี้จะช่วยเป็นการอ้างถึงเพื่อให้มนุษย์เกิดความรู้สึกยำเกรงในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และช่วยนำทางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบุคคล เพื่อให้กระทำในสิ่งที่ถูกต้องตามจารีตประเพณีของสังคม ตัวอย่างเช่น ความเชื่อเรื่องพระแม่โพสพที่มีอิทธิพลต่อการรู้จักให้กตัญญูต่อข้าว

6.6.2 ด้านศาสนา

ในเนื้อหาของวรรณกรรมบางส่วนก็ได้มีการกล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องศาสนาในเชิงการอบรมสั่งสอนเรื่องกฎแห่งกรรมและหลักการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์กับมนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน และมนุษย์พึงปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเอง

6.6.3 ด้านสังคม

ในเนื้อหาของวรรณกรรมบางส่วนได้กล่าวถึงบทบาททางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคม ดังตัวอย่าง 1) คำเรียกขวัญลูกแก้ว จะกล่าวถึงบทบาทของสังคมใหม่ คือสังคมของพระสงฆ์หรือสามเณรซึ่งจะต้องมีความเคร่งครัดใน

ระเบียบวินัย ดังนั้นหน้าที่ในการปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อให้อยู่ได้ในสังคมใหม่ย่อมเป็นการลำบากต่อผู้ที่เคยชินกับการใช้ชีวิตอยู่สังคมภายนอกที่มีความอิสระมากมาย ซึ่งตรงนี้จะพบว่าบทบาททางสังคมก่อนการบวชกับหลังการบวชแล้วนั้น การทำหน้าที่ทางสังคมจะมีความแตกต่างกัน 2) ในเนื้อหาคำเรียกขวัญวิวกวายและข้าวจะมีการกล่าวถึงสังคมเกษตรกรรมเกี่ยวกับการทำนา ดังนั้นบทบาททางด้านสังคมเกษตรกรรมตรงนี้ก็จะมีผลต่อพฤติกรรมของเกษตรกรที่ควรปฏิบัติตามหลักศีลธรรม คุณธรรม และ จริยธรรมที่พึงมีต่อสัตว์เลี้ยงของตน เช่น วิวกวาย และควรปฏิบัติต่อพืชในลักษณะรู้จักบุญคุณของข้าว เป็นต้น

6.6.4 ด้านจิตวิทยา

เมื่อได้ศึกษาวรรณกรรมพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญทั้งหมดนี้ พบว่าเนื้อหาวรรณกรรมทั้งหมดที่ได้นำมาศึกษาในครั้งนี้จะมุ่งทางด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจของบุคคลผู้ร่วมงานพิธีกรรม เพราะเนื่องจากวรรณกรรมที่นำมาศึกษานี้เป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ คือ ใช้ในการกล่าวในพิธีกรรมโดยมีปุ้อาจารย์เป็นผู้กล่าวนำ ซึ่งแนวทางด้านจิตวิทยาส่วนใหญ่จะมุ่งในการ โน้มน้ำใจจิตใจบุคคลได้ฟังแล้วสามารถเปลี่ยนอารมณ์และความรู้สึกไปในทางด้านดี เช่น ช่วยทำให้เกิดกำลังใจที่ดีขึ้นมาและทางด้านปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบุคคลให้พึงปฏิบัติตามหลักศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม

6.6.5 ด้านสุนทรียศาสตร์

จากการศึกษาเนื้อหาวรรณกรรมทั้งหมดซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะที่ใช้ในพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความจริงของวรรณกรรมลักษณะนี้ว่าย่อมจะมุ่งคุณค่าทางด้านการกล่าวทำนองและเสียงที่ไพเราะของผู้กล่าว (ปุ้อาจารย์) ในที่นี้หมายถึงว่าถ้าหากปุ้อาจารย์ออกเสียงได้ไพเราะตามลีลาจินตนาการของภาษาหรือคำกล่าวนั้น ภาวะนี้จะมีอิทธิพลต่อสุนทรียศาสตร์ในการฟังของผู้ร่วมงานและพร้อมทั้งเข้าชะตาด้วย

6.6.6 ด้านคติเตือนใจ

จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาวรรณกรรมพิธีกรรมเกี่ยวกับ “ขวัญ” ส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องการอบรมสั่งสอนขจัดเกลาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม เช่น เนื้อหาของวรรณกรรมที่กล่าวไว้ในคำเรียกขวัญลูกแก้ว คำเรียกขวัญป่าวสาว คำเรียกขวัญผู้ป่วย คำเรียกขวัญวิวกวาย คำเรียกขวัญข้าว เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเนื้อหาของวรรณกรรมจะมุ่งอบรมสั่งสอนให้เจ้าชะตาและผู้มาร่วมในพิธีกรรมได้สติต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ในการนำหลักการทางด้านคุณธรรมจริย

ธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์พึงปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น สัตว์ พืช สิ่งของ

6.7 แนวคิดทางอภิปรัชญาเรื่องขวัณ

จากการศึกษากรอบความคิดทางอภิปรัชญาพบว่าทัศนะในการศึกษาความจริงเรื่อง “ขวัณ” ของชาวล้านนาสามารถแบ่งการศึกษาออกตามทัศนะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

6.7.1 ทัศนะความจริงเกี่ยวกับสภาวะขวัณตามแนวความเชื่อของชาวล้านนา

แนวความคิดความเชื่อเรื่องขวัณชาวล้านนาพบว่า สภาวะขวัณมิได้ตรงกับทฤษฎีอภิปรัชญาทางตะวันตกอย่างตรงตัว แต่เพื่อการศึกษาถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับสภาวะขวัณของ ล้านนา งานวิจัยครั้งนี้จึงเป็นเพียงการนำเสนอทฤษฎีอภิปรัชญาทางตะวันตกไว้เพื่อเป็นแนวให้เห็นถึงความชัดเจนเรื่อง “ขวัณ” ทางล้านนามากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นจึงพบว่าสภาวะขวัณ ล้านนานั้นมิได้ตรงกับทฤษฎีจิตนิยมที่เน้นเพียงจิตอย่างเดียวที่สำคัญ เพราะ “ขวัณ” มิใช่ “จิต” แต่ขวัณ เป็นพลังอย่างหนึ่งที่ช่วยให้จิตสมบูรณ์ ขณะเดียวกันขวัณตามทฤษฎีทวินิยมที่มองว่ากายกับจิตมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ นั่น เมื่อได้ศึกษาพบว่า “ขวัณ” มิใช่ “จิต” ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตจึงเป็นเพียงการมองว่า ขวัณเป็นสิ่งที่คอยช่วยให้กายกับจิตสมดุลกันเท่านั้น ซึ่งในทัศนะนี้ทฤษฎีทางทวินิยมมิได้กล่าวไว้ถึงสิ่งหนึ่งที่นอกเหนือจากกายกับจิตมาเกี่ยวข้องสัมพันธ์พร้อมด้วยกายกับจิต

6.7.2 ทัศนะความจริงระหว่างความเชื่อขวัณกับวิญญาณของชาวล้านนา

ในขณะที่เดียวกันพบว่า “ขวัณ” กับ “วิญญาณ” ตามแนวคิดของชาวล้านนานั้นได้กล่าวไว้ว่าสภาวะ “ขวัณ” กับสภาวะ “วิญญาณ” แตกต่างกัน ขวัณจะกล่าวได้เฉพาะคนที่มีชีวิตอยู่ ส่วนวิญญาณจะกล่าวได้เฉพาะชีวิตหลังตายแล้ว เหตุนี้เองจึงทำให้ความเชื่อของชาวล้านนาเข้าใจว่า “วิญญาณ” หมายถึง สิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่มีสภาวะความเป็นนิรันดร ไม่มีการตาย นอกจากนี้วิญญาณตามความเชื่อชาวล้านนายังพบว่ามียหน้าที่แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบดังนี้คือ

รูปแบบที่ 1 วิญญาณมีหน้าที่ในฐานะเป็นตัวปฏิสนธิเกี่ยวข้องกับการปฏิสนธิของมนุษย์

รูปแบบที่ 2 วิญญาณประเภทผีसागเทวดา เช่น ผีปู่ย่า ผีเรือน ผีอารักษ์ มีหน้าที่ช่วยคุ้มครองดูแลมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ

6.7.3 ทศนะความจริงเรื่องขวัญชาวล้านนาตามความคิดวิญญาณนิยม (Animism)

เมื่อได้ศึกษาแนวคิดวิญญาณนิยม ในทศนะนี้ ถือว่าวิญญาณมีอยู่จริงและสิงอยู่ในสิ่งทั้งปวง เมื่อตั้งข้อสมมติฐานว่าความเชื่อขวัญของชาวล้านนามีความคิดคล้ายคลึงกันกับแนวคิดวิญญาณนิยมของปรัชญาตะวันตกตรงที่ ขวัญมีประจำอยู่ในสิ่งต่าง ๆ เช่น คน สัตว์ พืช สิ่งของ แต่เมื่อศึกษาให้ลึกซึ้งเกี่ยวกับการสิงอยู่ของขวัญแล้วอาจจะแตกต่างกันกับแนวคิดเรื่องวิญญาณนิยมตรงที่ความเชื่อขวัญ ซึ่งโดยแท้จริงเมื่อศึกษาการประจำอยู่ของขวัญนั้นมีที่มาว่า ขวัญที่ประจำอยู่ในสิ่งต่าง ๆ นอกเหนือจากมนุษย์นั้นเป็นเพียงการนำคำว่า “ขวัญ” ไปกำหนดให้สิ่งต่าง ๆ มีขวัญซึ่งการกำหนดนี้ก็มีเหตุผลมาจากนิสัยของชาวไทยล้านนาได้พยายามทำตัวเองให้กลมกลืนกับสรรพสิ่งต่าง ๆ อย่างประนีประนอม

นอกจากนี้แนวคิดวิญญาณนิยมเข้าใจว่าวิญญาณเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถสิงอยู่กับสิ่งทั้งปวง โดยลักษณะช่วยคุ้มครองดูแลสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ตรงนี้สังเกตได้จากคำเรียกขวัญบางบทบางตอนจะกล่าวถึง วิญญาณคังกล่าวในรูปแบบผี เทวดา ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยดูแลขวัญอีกทีหนึ่ง และบางตอนก็กล่าวเรื่องวิญญาณ ในรูปแบบที่ต้องตามหาขวัญ เวลาที่ขวัญ หลุดไปตามสถานที่ที่มีจำพวกคืออยู่

6.7.4 ทศนะความเชื่อขวัญกับชะตากรรม (fate)

เนื่องจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นย่อมขึ้นกับการกระทำของตนเสมอ “ชะตากรรม” จึงเป็นเรื่องของการกระทำของมนุษย์ที่อาจจะมีส่วนต่อการเกิดความโชคดีหรือโชคร้าย ขวัญเป็นความเชื่อหนึ่งของชาวล้านนาที่สามารถแสดงให้เห็นถึงชะตาชีวิตของมนุษย์เช่นกัน โดยเฉพาะยามที่เกิดสภาวะขวัญผิดปกติ เช่น สภาวะขวัญมีลักษณะพลังลดลง (ขวัญอ่อน) ชะตาชีวิตในช่วงนี้ก็อาจพบอุปสรรค เช่น จิตใจท้อแท้เสียใจ ร่างกายเจ็บป่วยไข้ แต่ถ้าเมื่อใดสภาวะขวัญ มีพลังเต็มเปี่ยม (ขวัญดี) ชะตาชีวิตในช่วงนี้ก็จะราบรื่นสุขภาพกายและใจก็สมบูรณ์แข็งแรงดีด้วย

ดังนั้นจากการศึกษาเรื่อง “โชคชะตา” ก็จะเกี่ยวข้องกับเรื่อง “โชค” และ “เคราะห์” ที่เกิดขึ้นกับชีวิต ในที่นี้หมายความว่าสภาวะขวัญ ไม่ว่าจะขวัญมีสภาวะอ่อนหรือเข้มแข็งสามารถมีอิทธิพลต่อชะตาชีวิตมนุษย์และสามารถเกี่ยวเนื่องไปในเรื่องของกฎแห่งกรรมบาปบุญด้วยเช่นกัน

6.8 แนวคิดทางจริยศาสตร์เรื่องขวัญ

ความเชื่อเรื่องขวัญ ได้มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบุคคลเพื่อให้บุคคลได้มีคุณธรรมในการพึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันและพึงปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น สัตว์ พืช สิ่งของ ส่วนคุณธรรมจริยธรรมหลัก ๆ ที่แฝงอยู่ในความเชื่อนี้ ส่วนใหญ่ก็จะเน้นคุณธรรมจริยธรรมในเรื่องความเมตตากรุณา ความห่วงใยเอื้ออาทร และความปรารถนาดี เพราะเนื่องจากเป็นความเชื่อที่มุ่งกระทำในลักษณะของการใช้พิธีกรรมมาเป็นสิ่งสร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีและความดีงามที่พื้่นนำมาสู่ตัวบุคคลเองสังคมและสิ่งแวดล้อม

ในขณะเดียวกันเมื่อได้ศึกษาถึงเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม จากวรรณกรรมพิธีกรรมที่นำมาศึกษาครั้งนี้ได้พบว่าหลักเกณฑ์ที่สามารถนำมาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ในความเชื่อเรื่องขวัญ มีอยู่ 2 แบบ ดังนี้

6.8.1 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าแบบสัมพัทธนิยม (Relativisism)

เมื่อศึกษารายละเอียดหลักเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าตามทฤษฎีจริยศาสตร์จะแบ่งออกเป็น 3 ด้านด้วยกันดังนี้

6.8.1.1 ด้านจารีตประเพณี

พบว่ารูปแบบพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ มีลักษณะไม่ตายตัว ไม่เป็นสากล และสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะได้ตลอดเวลา ซึ่งในขณะเดียวกันถ้าหากฝ่าฝืนไม่กระทำตามสิ่งที่เคยปฏิบัติกันมา เช่น พิธีกรรมนั้นขาดขั้นตอนการผูกค้ายสายสิญจน์ ตรงจุดนี้ก็อาจทำให้ผู้อื่นตำหนิได้ว่าเป็นการไม่สมบูรณ์แบบ เป็นต้น

6.8.1.2 ด้านขนบประเพณี

เมื่อได้ศึกษาพบว่าการศึกษาขวัญจัดเป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่ได้ถูกปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน แม้ว่าปัจจุบันประเพณีนี้จะหาผู้ได้ยากแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีหน่วยงานบางหน่วยที่ได้มีความสนใจเพื่อการอนุรักษ์ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เห็นถึงคุณค่าประเพณีดังกล่าวนี้ก็จึงได้นำมาประยุกต์ใช้ในลักษณะการต้อนรับนักศึกษาใหม่ ดังตัวอย่างสถาบันที่พบเห็นประจำทุกปี เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อหน่วยงานถึงเห็นถึงคุณค่าและนำมาจัดรูปแบบลักษณะขนบประเพณี โดยบางหน่วยงานก็จะมีการระบุเป็นระเบียบของสถาบันไว้เลยว่าเมื่อถึงเปิดภาคเรียนที่ 1 สถาบันจะมีการจัดบายศรีสู่ขวัญรับนักศึกษาใหม่ทุกปี

6.8.1.3 ด้านธรรมเนียมประเพณี

จากการศึกษาในรายละเอียดหลักเกณฑ์การตัดสินคุณค่าจารีตประเพณี พบว่าประเพณีพิธีกรรมเรียกขวัญเป็นสิ่งปฏิบัติกันแบบไม่ตายตัวและไม่เป็นสากลตลอดไป ดังนั้นเมื่อเทียบกับหลักเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางด้านธรรมเนียมประเพณีจึงพบว่าเกณฑ์การตัดสินคุณค่าตรงนี้คล้ายคลึงกัน คือประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวนี้ได้ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและมีคุณค่าเฉพาะกาลวันหนึ่งอาจถูกละทิ้งธรรมเนียมดั้งเดิมได้ตามกาลเวลา

6.8.2 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าแบบสมบูรณ์นิยม (Absolutism)

ผลเมื่อได้ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญทั้งหมด พบว่าคุณธรรมจริยธรรมที่แฝงอยู่ในการปฏิบัติพิธีกรรมขวัญและอยู่ในเนื้อหาวรรณกรรมเกี่ยวกับขวัญนั้น เมื่อได้ศึกษาตามแนวคิดแบบสมบูรณ์นิยม (Absolutism) จะสังเกตเห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดมาจากมโนธรรมโดยตรงและถือเป็นคุณธรรมหลักต่อการปฏิบัติพิธีกรรม คือ ความเมตตากรุณาและความกตัญญู ดังจะพบจากพิธีกรรมและคำเรียกขวัญผู้ป่วยเป็นหลักและกึ่งในคำเรียกขวัญ ลูกแก้ว วัวควาย ช้าง ช้าว และสะเดาะเคราะห์ หรือสืบชะตาด้วย เป็นต้น

แต่เมื่อศึกษาถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับการใช้หลักเกณฑ์ตัดสินคุณค่าแบบสมบูรณ์นิยม (Absolutism) ในพิธีกรรมและเนื้อหาของวรรณกรรมเกี่ยวกับขวัญนี้ พบว่าคุณค่าทางด้านการปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่ใช่คุณค่าแบบสมบูรณ์นิยมอย่างแท้จริง เนื่องจากสังเกตได้จากพฤติกรรมการจัดพิธีกรรมพบว่ามีอิทธิพลมาจากการปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งสามารถที่จะถูกลบเลือนจากสังคมไปได้ในอนาคต แต่ถ้าจะวิเคราะห์ในแง่จิตใจภายในของผู้ปฏิบัติพิธีกรรมแล้วบางครั้งสาเหตุก็เริ่มมาจากคุณธรรมภายในใจก่อน เช่น คุณธรรมในเรื่องความเมตตากรุณาและความกตัญญูที่ได้นำเอาคุณค่าทางประเพณีพิธีกรรมมาใช้ปฏิบัติแทนการถือถือถึงการรับรู้ซึ่งคุณธรรมภายในจิตใจ (มโนธรรม)

6.9 อิทธิพลความเชื่อขวัญกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมล้านนา

ปัจจุบันสังคมล้านนาได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิทยาการของโลกปัจจุบันมากขึ้น จนเห็นได้ว่าความเชื่อขวัญเดิมที่เป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่ใช้วิธีการทางไสยศาสตร์แบบพราหมณ์มาช่วยในการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าเกี่ยวกับการให้ขวัญกำลังใจและเสริมความเชื่อมั่นของคนสมัยก่อน แต่ปัจจุบันความเชื่อและวิธีการแบบนี้เริ่มลดบทบาทไปจากสังคมล้านนา ที่มีอยู่ก็แค่เพียงจัดขึ้นเพื่อ

การอนุรักษ์เท่านั้น เพราะเนื่องจากว่าสมัยปัจจุบันสังคมล้านนาส่วนใหญ่มีการศึกษาแบบปัจจุบันมากขึ้นและได้รับอิทธิพลของกระแสการคิดและวิธีการแบบวิทยาศาสตร์มาใช้แทน

ปัจจุบันนี้เห็นได้ว่าวิธีการการให้ขวัญกำลังใจ และการสร้างความเชื่อมั่นแก่บุคคล จะออกมาในรูปแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์และวิธีการทางจิตวิทยา เช่น เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องไปพบแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ถ้าหากเป็นเรื่องของการสร้างขวัญกำลังใจจะพบว่าปัจจุบันมนุษย์จะใช้วิธีการสร้างกำลังใจด้วยวัตถุแบบจิตวิทยา โดยจากการให้เป็นสิ่งของรางวัล ค่าตอบแทน เกียรติยศ ศักดิ์ศรี เป็นต้น จะพบได้อย่างชัดเจนจากหน่วยงานต่าง ๆ ก็จะมีการขึ้นค่าเงินเดือน การเลื่อนขั้น ตำแหน่งงาน การให้สวัสดิการคุ้มครอง การให้โบนัส หรืออื่นๆ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวิธีการการสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นแก่บุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความคิดของคนในยุคสังคมนั้น ๆ นั่นก็หมายความว่าคนสมัยก่อนมีการคิดแบบศรัทธาที่มาจากความเชื่อมาใช้เป็นวิธีการสร้างกำลังใจและความเชื่อมั่น แต่ปัจจุบันนี้มีวิธีการคิดแบบเหตุผล โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และวิธีการทางจิตวิทยา

6.10 การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องขวัญกับเรื่องซัดของล้านนา

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบคำจากพจนานุกรมล้านนาไทยระหว่างคำ 2 คำนี้ คือคำว่า “ขวัญ” กับคำว่า “ซัด” ได้พบว่าการอธิบายจากพจนานุกรมจากคำว่า “ขวัญ” จะมีความหมายเป็นสิ่งที่ดีในแง่ของการให้กำลังใจ ความเป็นสิริมงคล ความดี เช่นเดียวกับกับคำว่า “ศิริ” ก็ตรงกับแนวคิดคำว่า “ขวัญ” ตรงที่ “ศิริ” หมายถึง สิ่งสิริมงคล ความรุ่งเรือง ความสว่างไสว ความงาม ความเจริญ ส่วนคำว่า “ซัด” อาจจะหมายถึง เสนียดจัญไร สิ่งอัปมงคล

ดังนั้นจากการศึกษาความหมายของคำว่า “ขวัญ” นี้ ผู้วิจัยได้มีข้อสังเกตว่า คำว่า “ขวัญ” จะเป็นคำที่มีความหมายในลักษณะเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิริมงคล และมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ทางด้านดี ซึ่งนั่นก็หมายความว่าเมื่อใดก็ตามที่คนเรามีขวัญอยู่กับเนื้อกับตัว เมื่อนั้นคนเราก็จะพบสิ่งที่ดีและเป็นมงคลแก่ชีวิต ฉะนั้นคำว่า “ขวัญ” จึงมีความหมายแสดงออกมาในทางบวก (positive) เมื่อเปรียบเทียบกับคำว่า “ซัด” ซึ่งจะตรงกันข้ามกัน เพราะว่าคำว่า “ซัด” จะหมายถึงสิ่งไม่ดี เมื่อใดที่กล่าวถึงก็จะเกิดความรู้สึกในทางลบ (Negative) “ซัด” เป็นความเชื่อของชาวล้านนาในแง่เป็นสิ่งต้องห้าม ไม่ควรกระทำ ถ้าฝ่าฝืนทำก็จะเกิด “ซัด” หรืออัปมงคลได้

แต่ถึงกระนั้นความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” กับความเชื่อเรื่อง “ซัด” ก็เป็นความเชื่อในลักษณะเกือหนุนกัน นั่นก็หมายความว่าเมื่อใดก็ตามที่เกิดสถานการณ์ “ซัด” ขึ้นก็ควรจะมีการแก้ “ซัด” และเสริมด้วยสิ่งที่เป็นมงคล โดยอาจจะมีการจัดทำพิธีกรรมเรียกขวัญตามมาด้วย ดังตัวอย่างเช่น จาก

หนังสือของกรมเนตร เศรษฐพัฒน์วิช เรื่อง “ขีดข้อห้ามในล้านนา” หน้า 160 ได้กล่าวไว้ว่า “มีผู้หนึ่งมานั่งอยู่ฮ่อมเงาของผู้ยืนอยู่นั้นก็ปตี ขีดนักแล หื้อผู้หนึ่งฮ่อมเงา แป้งขวัญผู้ยืนอยู่นั้น จึงดีแล” หมายถึง ถ้าคนหนึ่งนั่งอยู่แล้วมีอีกคนหนึ่งมาขึ้นทับร่มเงาของผู้นั่ง ไม่ได้เป็นขีตมาก การแก้คือให้ผู้นั่งกระทำพิธีสู่ขวัญให้ผู้ยืนอยู่ จึงจะหายขีตแล

6.11 แนวทางการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ขวัญ” ในล้านนานี้สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้หลายด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

6.11.1 นำไปใช้ทางด้านการสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคคลและสังคม

จากเหตุผลที่เชื่อว่าขวัญ เปรียบได้เหมือนพลังที่สามารถช่วยเพิ่มเติมความสมบูรณ์ให้กับชีวิต ซึ่งหากช่วงใดที่ชีวิตยังมีขวัญอยู่ ชีวิตช่วงนั้นก็เต็มเปี่ยมไปด้วยกำลังใจที่ดีและสามารถมีพลังต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้นตามไปด้วยดังเช่น

6.11.1.1 ด้านการพัฒนาประเทศชาติ

เนื่องจากความเชื่อในเรื่องสภาวะของขวัญ ที่มีอิทธิพลทางด้านจิตใจและการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ แม้กระทั่งอุปสรรคของประเทศชาติ โดยเฉพาะอุปสรรคต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นปัญหาหลักในการสร้างเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นความเชื่อเรื่องนี้จึงสามารถนำไปใช้ทางด้านการสร้างขวัญกำลังใจให้บุคคลในชาติเพื่อสามารถมีขวัญกำลังใจในการแก้ปัญหาของชาติมากขึ้น

6.11.1.2 ด้านการพยาบาลเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วย

เมื่อสังเกตได้ว่าเมื่อใดก็ตามที่บุคคลเกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ ช่วงนี้ทางด้านจิตใจก็ได้รับผลกระทบไปด้วย ดังนั้นเพื่อการบรรเทาอาการด้านการสร้างความรู้สึกละเอ้อและอารมณ์ของผู้ป่วยขณะนั้น พิธีกรรมเรียกขวัญจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในลักษณะการให้กำลังใจผู้ป่วย

6.11.1.3 ด้านการพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ

เพื่อให้หน่วยงานได้มีคุณภาพงานมากขึ้น โดยลักษณะนี้จะนำเอาความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะการให้กำลังใจแก่บุคลากรในหน่วยงาน เช่น การขึ้นเงินเดือน การเลื่อนตำแหน่ง การให้โบนัส เป็นต้น

6.11.1.4 ด้านการปกป้องประเทศ

เมื่อใดที่มีข้าศึกศัตรูมารุกรานประเทศของตน การทำสงครามโดยใช้กลุ่มบุคคลพวกทหารมาป้องกันประเทศนั้น ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งต้องให้ขวัญกำลังใจแก่พวกทหารทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติภารกิจของทหาร

6.11.1.5 ด้านการแข่งขันกีฬา

กีฬาเป็นกิจกรรมกลุ่มบุคคลมุ่งแข่งขันเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างกลุ่มและเมื่อมีการแข่งขันกีฬาขึ้น นั้นหมายความว่านักกีฬาย่อมต้องการขวัญกำลังใจในการแข่งขัน ดังนั้นรางวัลกับกลุ่มผู้เชียร์ย่อมเปรียบได้กับเป็น “ขวัญ” ของนักกีฬาอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เชียร์ถือเป็นพลังชนิดหนึ่งที่ช่วยเพิ่มพลังใจให้กับนักกีฬา

6.11.2 นำไปใช้ทางการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบุคคลและสังคม

เพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีกันระหว่างบุคคลในกลุ่มชนนั้น ๆ โดยการนำส่วนของการร่วมมือกันจัดทำพิธีกรรมมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบของกิจกรรมกลุ่มอย่างอื่น

6.11.3 นำไปใช้ด้านผลิตผลทางการเกษตร

จากความเชื่อว่าขวัญ ถ้ามีประจำอยู่ในพืชประเภทข้าวแล้วผลผลิตข้าวก็จะเจริญงอกงามดี ดังนั้นความเชื่อส่วนนี้สามารถมีอิทธิพลต่อการผลิตข้าวเพื่อให้ได้เมล็ดข้าวที่ดีและมีปริมาณเพิ่มขึ้นเหมาะกับการทำรายได้ให้กับประเทศชาติ

6.11.4 นำไปใช้ด้านการควบคุมพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันในสังคม

เมื่อกล่าวถึงความเชื่อขวัญ นอกจากจะเป็นความเชื่อทางการให้กำลังใจในยามที่ขวัญหายไปแล้ว ต้องทำการเรียกขวัญแล้ว ความเชื่อนี้ยังได้มีการสอดแทรกเนื้อหาทางด้านคุณธรรมจริยธรรมที่พึงควรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันไว้ในคำเรียกขวัญประเภทต่าง ๆ ดังนั้นจากการศึกษาคำเรียกขวัญพบว่าหลักการที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอบรมสั่งสอนบุคคลโดยผ่านจากการกล่าววรรณกรรมที่ใช้น้ำเสียงและท่วงทำนองอันไพเราะมาแทนการอบรมสั่งสอนแบบกล่าวตักเตือนแบบปากเปล่าทั่วไป ๆ

6.11.5 นำไปใช้ทางการควบคุมการทำลายป่าไม้

เนื่องจากความเชื่อขวัญ ของชาวล้านนาได้โยงความเชื่อนี้เพื่อให้พืชมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ดังการให้คำสัพพัญญูจาก มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวไว้ว่าต้นไม้จะมีรุกข

เทวดาอารักษ์อยู่ ดังนั้น เมื่อเทียบกับขวัญของต้นไม้ก็เปรียบได้กับรุกขเทวดาที่ประจำอยู่คอยดูแลรักษาต้นไม้ ความเชื่อตรงนี้จึงมีผลต่อการนำไปใช้ควบคุมพฤติกรรมของผู้ที่จะบุกรุกทำลายป่าไม้ เพื่อให้เกิดความเกรงกลัวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อารักษ์อยู่กับต้นไม้

6.11.6 นำไปใช้เพื่อการส่งเสริมและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

โดยถือว่าเป็นประเพณีและพิธีกรรมโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ ต่างก็ได้รับการอนุรักษ์เชิงปฏิบัติการและส่งเสริมให้แพร่หลายในสังคมไทย ทั้งในภาครัฐและเอกชนทั่วไปในปัจจุบัน

6.11.7 นำไปประยุกต์ใช้ทางการแพทย์เพื่อการบำบัดรักษาผู้ป่วยโรคจิต

เมื่อได้ศึกษาพบว่าแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญ มีประเด็นหลายอย่างที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบำบัดรักษาผู้ป่วยโรคจิตได้ ดังเช่น

6.11.7.1 นำส่วนของพิธีกรรมที่ใช้แทนการแสดงความรักของญาติพี่น้องมาประยุกต์ใช้ด้านการบำบัดรักษาจิตใจของผู้ป่วยโรคจิต เช่น การแสดงการเอาอกเอาใจเพื่อให้จิตของผู้ป่วยได้เกิดความรู้สึกอบอุ่นจากความรักมากขึ้น ส่วนนี้สามารถลดอาการซึมเศร้าทางจิตได้

6.11.7.2 นำส่วนการจัดพิธีกรรมโดยในงานนั้นจะยกให้ผู้ป่วยเป็นตัวแทนของงานและเป็นคนสำคัญของงานนี้มาประยุกต์ใช้ด้านการบำบัดจิตผู้ป่วยโรคจิต เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความรู้สึกมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้นและลดอาการท้อแท้เสียใจในชีวิตได้

6.11.7.3 นำส่วนความไพเราะการกล่าวคำเรียกขวัญที่ฟังแล้วเกิดความรู้สึกสบายใจ จิตใจสงบและอบอุ่นมาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยโรคจิตด้านพฤติกรรมของผู้รักษา เช่น หมอและพยาบาลต้องใช้คำพูดน้ำเสียงที่สามารถทำให้ผู้ป่วยฟังแล้วเกิดความรู้สึกสบายใจและมีความรู้สึกอบอุ่นทางจิตใจมากขึ้น ซึ่งส่วนนี้สามารถลดความก้าวร้าวของผู้ป่วยได้

6.11.8 นำไปใช้เพื่อการส่งเสริมและรักษาคุณค่าทางด้านภูมิปัญญาของชาวล้านนาโบราณ

เนื่องจากความเชื่อเรื่องขวัญ เป็นความเชื่อที่ควรแก่การอนุรักษ์รักษาเอาไว้เป็นข้อมูลในการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ทางความคิดความเชื่อของชาวล้านนาโบราณว่าพวกเขามีการคิดกันอย่างไร และหลักฐานความคิดความเชื่อเหล่านี้ถ้าได้รับการอนุรักษ์รักษาเอาไว้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านอื่น ๆ ด้วย

6.12 ข้อเสนอแนะ

6.12.1 แนวคิดความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ในล้านนาถือปฏิบัติเป็นภูมิปัญญาในระดับชาวบ้านที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก ในวิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยได้เน้นวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของความเชื่อเรื่องขวัญเฉพาะขวัญที่กล่าวในลักษณะเป็นสิ่งนามธรรมเท่านั้น โดยจะศึกษาจากวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนา ส่วน “ขวัญ” ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมอยู่ตามร่างกายและในสิ่งต่าง ๆ นั้น ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยยังไม่ได้ศึกษาเจาะลึกถึงความเชื่อขวัญลักษณะดังกล่าว ขณะเดียวกันงานวิจัยครั้งนี้ ยังไม่ครอบคลุมถึงความเชื่อขวัญที่เป็นของชาวล้านนาอย่างละเอียดทุกแง่มุม เพราะเนื่องจากการศึกษาลักษณะนี้ต้องอาศัยระยะเวลาและแหล่งข้อมูลมากกว่านี้ คือต้องอาศัยข้อมูลความเชื่อขวัญ ทั้ง 8 จังหวัดภาคเหนือ และรวมทั้งกลุ่มเผ่าพันธุ์ไททั้งหมดที่อาศัยอยู่ตามถิ่นต่าง ๆ ของภาคเหนือและดินแดนสิบสองปันนาด้วย ซึ่งบางครั้งข้อมูลลักษณะนี้ไม่เพียงพออยู่แค่การนำเอกสารที่มีอยู่มาศึกษาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยแหล่งข้อมูลทางภาคสนาม เช่น จากการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องนี้ด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาเรื่องนี้อีก โดยเฉพาะในกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ไทลื้อ ไทจีน เป็นต้น

6.12.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่อง “ขวัญ” กับ “ทฤษฎีทางจิตวิทยา”

6.12.3 ควรมีการศึกษาความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” เพื่อการประยุกต์ใช้ทางการแพทย์

6.12.4 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ของชาวล้านนากับความเชื่อ “ขวัญ” ของชาวเผ่าอื่น ๆ หรือคนไทยในภูมิภาคอื่น